

תאריך : 11.5.14

תפיסת העולם העיצובית של יוסף בודקו (1888–1940)

"שום אמן לפניו לא העמיק להבין כמוהו את הערכים הסמליים-עיתוריים של היהודים, שהיו נרדמים בנפשנו כמעט מוסתרים ונסתמים. עד שבא בודקו והעירם לחיים חדשים".¹

אמן וגרפיקאי. מנהל "בצלאל החדש" לאחר פתיחתו, בשנים 1935–1940.

יוסף בודקו נולד בשנת 1888 בפלונסק שבפולין (אז רוסיה). כילד למד בחדר ובישיבות אך גילה נטייה וכישרון גם לציור. בהיותו בן חמש עשרה, עבר להתגורר בוויילנה, שם למד בבית הספר המקומי לאמנות. עם סיום לימודיו, העתיק את מקום מושבו לברלין וזו הפכה לתחנה משמעותית בקריירה שלו. הוא התמחה במקשת-נחושת בשיעורי הערב של בית הספר למלאכת יד ובמקביל השתלם בתחרית אצל האמן היהודי-ציוני, הרמן שטרוק. בין השנים 1912 ל-1916 למד בבית הספר הגבוה למלאכת אמנות שליד מוזאון פרידריך (האקדמיה לאמנות), שם התמחה בתחילה בחריטה במתכת ומאוחר יותר, ברישום, בציור ובגרפיקה שימושית.

חינוכו האורתודוקסי של בודקו היווה מדבך חשוב במה שלימים הפך לסגנונו האמנותי, סגנון ששילב מסורת יהודית עם דרכי הבעה מודרניות.² נראה כי את מקורות ההשראה שלו מצא בודקו הצעיר בכל אותם מעיינות דתיים ופולקלוריים שליוו את ילדותו: "ב'שערי' הגמרות של ישיבת שצ'צ'ין, בעיטורי המצבות של בית הקברות הציורי של פלונסק ובגילופי ארון הקודש שבסגנון הרוקוקו [...] שקישט את בית הכנסת של עיר מולדתו".³ מעבר לעניין אישי עמוק, הייתה משיכתו של בודקו אל סמלים, מוטיבים ועיטורים יהודיים, ביטוי לפרץ ההתעוררות הלאומית בקרב יהודי אירופה ולשאפה לחדש את האמנות היהודית באמצעות שיבה אל מקורות העבר.

כשהוא רחוק ממולדתו, במקום מושבו בברלין, הרבה בודקו לעסוק בזיכרונות ילדותו ובגעגועים למשפחתו וכך הפכה העיירה היהודית, על הווייתה ועל דמויותיה, למוקד עיסוקו האמנותי. הוא תיאר את אומללותה בתיאורים קודרים ומלאי פתוס ובסגנון שאימץ את הקו של "האובייקטיביות החדשה" (Neue Sachlichkeit) – תת-זרם אקספרסיוניסטי בגרמניה הווימארית.⁴

¹ קארל שווארץ, תערוכת זיכרון ליוסף בודקו [קטלוג תערוכה], ירושלים: הוצאת הוועד המפקח של בית הספר לאמנות ולאומנות "בצלאל החדש", 1940, עמ' ג.

² דוד דוידוביץ, "תנו הספר Ex-Libris: יוסף בודקו, אמן האכס-ליבריס היהודי", הד הפוס, יב (טבת תשי"ט), עמ' 66.

³ שם.

⁴ בנימין תמוז (עורך), דורית לויטה וגדעון עפרת, סיפורה של אמנות ישראל, גבעתיים: מסדה, 1980, עמ' 93–96.

בראש ובראשונה היה בודקו אמן של הדפסים. הוא עסק כמעט בכל הטכניקות המוכרות של ההדפס: חיתוך עץ, תחריט, תצריב וליתוגרפיה, ודבק במלאכה זו במשך כל דרכו האמנותית. הוא נהג לעבוד בפורמטים זעוריים (אף על פי שגם בתקופה שבה יצר הייתה קיימת אפשרות של הקטנה) וכדי להשיג וירטואוזיות בכלי החריטה החדים והדקיקים נעזר בזכויות מגדלת.⁵

יצירתו של בודקו נשאה ברובה אופי אילוסטרטיבי. עבודותיו המוכרות ביותר כללו תחריטים לשירי ביאליק, תחריטים להגדה של פסח, חיתוכי עץ לתיאור מאורעות בתנ"ך ועיטורים ליצירותיהם של ש"י עגנון, ביאליק ורבים אחרים. נוסף על כך, עיצב תווי ספר (Ex-Libris), ונחשב לאחד מחלוצי התחדשות המסורת של תו-הספר והפיכתה לאופנה.⁶ אך עיקר פועלו היה במלאכת הספר היהודי, מסורת שחודשה בתקופתו לאחר הפסקה ארוכה בת מאות שנים. מלאכה זו כללה בין השאר, התמודדות מאתגרת עם עיצוב האות העברית והתאמתה לעידן המודרני – התמודדות שאותה הגדיר דוד דוידוביץ כלא פחות מ"מבצע אמנותי יהודי חלוצי".⁷

בשנת 1933 עלה בודקו לארץ, השתקע בירושלים ושנתיים מאוחר יותר, הפך למנהל "בצלאל החדש". את מרב מרצו השקיע בתפקיד, וליצירתו האמנותית כמעט שלא נתפנה עוד. כמנהל המוסד האמין כי האלף-בית העברי הוא ההיבט הבולט ביותר של הזהות היהודית ובשל כך צידד בהקמתה של מחלקה לכתב. הוא עצמו התעניין במיוחד בצדה הקישוטי של האות העברית, אך העדיף את הקווים הנקיים של האותיות נטולות התגים בסגנון הבאוהאוס על פני הכיתוב בהשראת הארט-נובו שבו השתמשו אמני בצלאל הישן. לימים, יכתוב הטיפוגרף ד"ר משה שפיצר: "יוסף בודקו היה אולי הראשון אשר ניסח לעצמו ולימד את הרבים כתב עברי לפי קווים מודרניים מתוך שמירה על הצורות המסורתיות".⁸ את כתב "בודקו"⁹ עיצב אמן הכתב הבצלאלי ירחמיאל שכטר לפי בקשתו של בודקו. תלמידיו של בודקו עיבדו את הכתב והוא נקרא בשמו לזכרו.

בודקו האמין בקשר של האמן לארצו וביקש ליצור בבצלאל החדש סגנון יהודי-ארצישראלי אותנטי. "דרכו של האמן מותנית בסביבתו. אופיו קרוץ מטבע עמו וארצו (...). האמנות היא בינלאומית רק כנכס אמנותי אולם בצורתה ובביטוייה היא לאומית".¹⁰ בפרק הארצישראלי של הקריירה שלו ניסה אמנם בודקו לגבש סגנון אמנותי חדש, שכלל, בין השאר, מעבר לפלטת צבעים צבעונית ומלאת אור, אך ניסיון זה נקטע עם מותו הפתאומי. יצירתו הארצישראלית נותרה בגדר גישושים ראשוניים בלבד, והוא נפטר מבלי שהספיק להתערות בעולם האמנות הארצישראלי או להציג את יצירותיו כהלכה בפני הציבור המקומי.

⁵ אליק מישורי, לצייר בעברית: יוסף בודקו מעצב את מהדורת יובל החמישים של כתבי ח"נ ביאליק, תל אביב: עם עובד, 2006, עמ' 79.

⁶ גדעון עפרת, יוסף בודקו – מונוגרפיה (2005) באתר "המחסן של גדעון עפרת: ארכיון טקסטים"

<http://gideonofrat.wordpress.com/>

⁷ דוד דוידוביץ (לעיל הערה 2), עמ' 66.

⁸ משה שפיצר, "על האותיות שלנו", הד הפוס, י', (אלול תשט"ו), עמ' 22.

⁹ ראו כתב-בודקו בתוך: ל.פ. טובי, כתב אמנותי עברי, תל אביב: א.י. הרצפלדר, 1955, עמ' VI ובתוך: אופיר נוח, קליגרפיה, ירושלים: הוצאת תו, תשנ"ג, עמ' 14-10 (קיים סרוק במכון)

¹⁰ יוסף בודקו, "האמן וארצו", הארץ, 15.8.1940.

"בודקו 'בחר' ללכת לעולמו ברגע מאוד לא נכון מבחינתו", כתב גדעון עפרת. יצירתו, שנותרה ברובה תיעוד של העולם היהודי הישן, נדחתה ברוח התקופה, "נענשה" על גלותיותה ונידונה לשכחה. הוא נותר, כפי שכתב עליו ישורון קשת, "צייר של העבר".¹¹

מקורות:

1. אליק מישורי, לצייר בעברית: יוסף בודקו מעצב את מהדורת יובל החמישים של כתבי ח"נ ביאליק, תל אביב: עם עובד, 2006.
2. בנימין תמוז (עורך), דורית לויטה וגדעון עפרת, סיפורה של אמנות ישראל, גבעתיים: מסדה, 1980.
3. גדעון עפרת, יוסף בודקו – מונוגרפיה (2005) באתר "המחסן של גדעון עפרת ארכיון: טקסטים" <http://gideonofrat.wordpress.com>
4. דוד דוידוביץ, "תו הספר Ex-Libris: יוסף בודקו, אמן האנס-ליבריס היהודי", הד הדפוס, יב (טבת תשי"ט), עמ' 65–67.
5. יוסף בודקו, "האמן וארצו", הארץ, 15.8.1940.
6. ישורון קשת, "יוסף בודקו ז"ל ותערוכתו בבצלאל", הארץ, 6.10.1950. משה שפיצר, "על האותיות שלנו", הד הדפוס (ספטמבר 1955), עמ' 22.
7. משה שפיצר, "על האותיות שלנו", הד הדפוס, י' (אלול תשט"ו), עמ' 9–24.

כתבה: הדר סבו

¹¹ ישורון קשת, "יוסף בודקו ז"ל ותערוכתו בבצלאל", הארץ, 6.10.1950.

